

yahilz@yahoo.com

צלי יחמור ועסיס רימונים: ייצוגי מזון בסיפורת של מאפו

יחיל צבן,

אוניברסיטת בן גוריון שבנגב

העיסוק במזון, בבישול ובאכילה טעון במשמעויות לאומיות, חברתיות ומגדריות. כאשר ספרות מייצגת מזון ואכילה, נוצר מצב בו מערכת הסימנים הספרותית מייצגת מערכת סימנים אחרת - מערכת הסימנים הקולינרית. היחסים המורכבים בין שתי מערכות הסימנים הללו מייצרים פרספקטיבה פורייה להבנת הערכים והאידיאולוגיות העומדים בבסיס ייצוגי המציאות החברתית ביצירה.

ספרות ההשכלה מרבה להשתמש בייצוגי מזון גם כדי לבטא את הנורמות החיוביות העומדות ביסוד תפישותיה, וגם כדי להוקיע את הנורמות השליליות הקיימות, לפי השקפתה, בחברה היהודית המסורתית. הרפורמה שהיא מציעה תובעת מהציבור היהודי, בין השאר, לשנות את הרגלי הצריכה של המזון, ולעבור מאורח חיים הנשלט על ידי תאוות לא מרוסנות לשליטה תבונית בגופני. על היהודי לפעול על פי עקרונות רציונליים ולרסן את תאוותיו, ובכלל זה את תאוותו למזון, כדי להפוך לבן תרבות.

בהרצאה המוצעת כאן אבקש לבחון כיצד מתגלמות הנורמות החברתיות והערכיות בדרך שבה המזון מבושל, מוגש ונאכל ברומנים ההיסטוריים "אהבת ציון" ו"אשמת שומרון" של אברהם מאפו. ייצוגי המזון משמשים ברומן גם כאמצעי ליצירת אידייליה תני"כית ברוח לאומית, וגם כאמצעי לניגוח התפישות המסורתיות המתנגדות להשכלה. אנשי שומרון עובדי האלילים, השקועים בשתיה ובזלילה, מייצגים את הדמות הסטריאוטיפית של החסיד המתהולל, ואילו נאמני יהודה - האוכלים במידה ומקפידים על נימוסי שולחן - מייצגים את התרבות המשכילית המעודנת.

בנוסף אבחן כיצד משקפים ייצוגי המזון בשני הרומנים את הנתק בין השפה העברית, שהתקיימה כלשון קודש ולשון כתב, לבין המציאות ההיסטורית שאותה ביקשה לתאר. בעברית המקראית בה משתמש מאפו קיים מספר מצומצם של מילים המתייחסות למזון שמובנן ידוע. מילים רבות אחרות איבדו את מסומניהן עבור הקורא בן המאה ה-19. כך למשל, בהעדר אוצר מילים לתיאור משקאות, שותים הגיבורים עשרות כוסות של עסיס רימונים, וכאשר מוגש בשר יחמור לשולחן אין לדעת בשרה של איזו חיה מונח על הצלחת. הפיצול הלשוני מערער, אם כן, את אמינות חיקויה של ריאליה בשחזור הספרותי של תקופת שלטונו של חזקיהו מלך יהודה. יחד עם זאת, הנתק בין המילים המייצגות למציאות המיוצגת אינו נטול יתרונות. הפער בין השפה למציאות מעניק למאכלים המופיעים ביצירה נופך אקזוטי, התורם לאופייה הרומנטי של האידייליה הלאומית שמאפו מבקש ליצור.